

Agata Markiewicz¹

BIBLIJNA TEOLOGIA GÓRY JAKO MIEJSCA SPOTKANIA Z BOGIEM

Streszczenie

Góra jest miejscem, które ma przede wszystkim znaczenie geograficzne. Góra jest również pojęciem, którym zajmują się teologowie. W Piśmie Świętym wzgórza pełnią różnorodne funkcje, co jest właściwe wszystkim ludom starożytnym, które łączyły górę z kultem. Na wzniesieniach nawiązywano dialog z Bogiem. Na górach objawia się Jahwe i proklamowana jest Jego wola. Hebrajczycy mieli wielki szacunek do gór i uważali, że jest to teren, przebóstwiony, gdzie czuje się obecność Stwórcy panującego nad światem. Jahwe jest wychwalany na wzgórzach. Góry łączą się także z działalnością Jezusa, który wielokrotnie modlił się na górze, na górze proklamował swoje błogosławieństwa, przemienił się na górze i zmarł na górze Kalwarii. Góra jest miejscem spotkania osób – Boga i człowieka. Góry w Piśmie Świętym stanowią nieodłączny element kultury religijnej.

Słowa kluczowe: góra, teologia góry, mistyka

Abstract

BIBLICAL THEOLOGY OF A MOUNTAIN AS A PLACE OF ENCOUNTER WITH GOD

A mountain is primarily a place of geographical significance. However, a mountain is also a concept that theologians deal with. In the Scriptures, mountains perform a variety of functions, a rule common for all ancient civilizations, which associated them with worship. It is on a hill where the dialogue with God takes place. Jehovah reveals Himself in the mountains

¹ Mgr lic. Agata Markiewicz, doktorantka Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu; ORCID: 0000-0003-2241-2324. Adres do korespondencji: 66-500 Strzelce Kraj., ul. T. Kościuszki 2d/45, e-mail: agath06.am@gmail.com.

and there His will is proclaimed. The Hebrews respected the mountains and believed that they were an area that is divinized, where one can feel the presence of the Creator ruling over the world. As a result, Jehovah is praised in the hills. The mountains are also connected with the activity of Jesus, who repeatedly prays on the them and proclaims his blessings there. His transfiguration and takes place on a mountain and He dies on the mount of Calvary. Mountains are places of meeting – God and men. In the Holy Bible they are an inseparable element of religious culture.

Keywords: mountain, theology of the mountain, mysticism

Wstęp

Gdy mówi się „góra”, często kojarzy się ten wyraz z wysokim wzniesieniem, a przed oczami są skalne tereny Tatr czy Alp. Czasami są to odległe zakątki Azji, czyli pokryte lodem i śniegiem pasma Himalajów, bądź dzikie zakątki polskich Bieszczad. Góra jest przedmiotem badań wielu nauk. Przede wszystkim jest to pojęcie związane z geografią. Góry to tereny o dużym zróżnicowaniu rzeźby, które mają strome uskoki i wysokości względne przekraczające 100 m². Według *Słownika języka polskiego* „góra” ma kilka znaczeń, oczywiście na pierwszym miejscu słownik podaje znaczenie geograficzne: „w naukowej terminologii: wyniosłość skorupy ziemskiej powstała w wyniku działalności górotwórczej, wulkanicznej i procesów denudacyjnych; potocznie: każde większe wzniesienie terenu, odcinające się od niżej położonego otoczenia”³.

Terminu tego używa się również w mowie potocznej w kontekście zajmowania stanowiska kierowniczego⁴. Czasem można usłyszeć też frazy: „w górę serca” albo „wiara góry przenosi”. Są to biblizmy, które funkcjonują na co dzień, nie tylko w życiu religijnym⁵. Góra jest też pojęciem teologicznym. Wielu teologów zajmuje się wzgórzami czy górami w dosłownym sensie, mówią o zdobytych doświadczeniach w górach, o górach w kontekście stworzenia. Inni natomiast zajmują się jej metaforycznym znaczeniem. Mówiąc o wzgórzach, będą mieli na myśli doświadczenia duchowe, pewne odczucia, które przyrównywali do wyżyn, wejścia na ponadludzki poziom, bądź też zejście. Klasyycznym przykładem jest tutaj św. Jan od Krzyża, który życie duchowe przyrównuje do drogi na Górę Karmel⁶. Góry pojawiają się także w pobożności ludowej opartej na Biblii. W dawniejszej wersji Litanii do Serca Jezusa istniało wezwanie „Serce Jezusa, pożąda-

2 Roman Malarz, Marek Więckowski, *Oblicza geografii 1* (Kraków: Nowa Era, 2012), 222.

3 „Góra”, w: *Słownik języka polskiego*, t. 1, A–K, red. Mieczysław Szymczak (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1984), 686–687.

4 „Góra”, 686.

5 Jan Godyń, *Od Adama i Ewy zaczynać. Mały słownik biblizmów języka polskiego* (Kraków–Warszawa: Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, 1995), 73.

6 Jan od Krzyża, *Droga na Górę Karmel*, tłum. Bernard Smyrak (Warszawa: De Agostini, 2002).

nie wzgórz wiekuistych” (*Cor Iesu, desiderium collium aeternorum*), które odnosiło się do starotestamentalnego oczekiwania przyjścia Mesjasza⁷.

Góra jest nieodłącznym elementem krajobrazu biblijnego, co nie powinno dziwić ze względu na naturalne ukształtowanie terenu Ziemi Świętej. Ziemia Obiecana jest małym obszarem o bardzo zróżnicowanym terenie, ma 26 tys. km². Można wyróżnić trzy pasy: Dolinę Jordanu, nizinne tereny i góry. Góry mają wysokość od 3360 m n.p.m. (Liban) do 256 m n.p.m. (Gilboe)⁸. W Biblii góra nie jest jednak wyłącznie „miejszem geograficznym”, ale także „miejszem teologicznym”, to znaczy takim, które ma – prócz naturalnego – znaczenie symboliczne.

Jednym z istotnych pojęć, które pojawia się w kontekście góry, jest miejsce. *Encyklopedia katolicka* mówi o miejscu w kontekście przestrzeni, rozciągłości, próżni i o konkretnym ciele materialnym, które zajmuje miejsce. W języku potocznym miejsce, według *Encyklopedii katolickiej*, ma odniesienie do jakiegoś otoczenia, w którym znajduje się dane ciało. W fizyce bada się położenie obiektu. Założenie filozoficzne stawia pytanie, jaka jest istota, możliwości oraz jakim bytem jest i w jaki sposób istnieje miejsce? W myśli greckiej miejsce nie było wyraźnie oddzielone od przestrzeni. Często też Grecy wyobrażali je sobie jako wielki pojemnik dla ciał materialnych. Miało ono dwa znaczenia: pierwsze dotyczące położenia przedmiotów fizycznych oraz drugie – arystotelesowskie – mówiące o nieruchomej i bezpośredniej powierzchni ciała otaczającego. Arystoteles wprowadził również pojęcie *toposów*, by ukazać, w metaforyczny sposób, istnienie pewnych norm idealnych, w których znajdują się argumenty niezbędne do dyskusji. Według filozofa są one miejscem, skrytką, gdzie znajduje się podłoże do debaty. Tomasz z Akwinu położył nacisk na to pojęcie w sensie formalnym, a nie materialnym. Nie musi ono być – według Akwinaty – określone przez bezpośrednią powierzchnię ciała wokół niego. Może oznaczać również relację, np. do ciała mniej bądź bardziej oddalonego. Istotnym elementem jest położenie ciała do układu nieruchomego. Stoicy nie uznawali miejsca jako globalnej sumy miejsc. Mówili raczej o odległości między leżącymi naprzeciwko siebie punktami powierzchni ciała otaczającego⁹.

Praktyczny słownik biblijny nie podaje odrębnej definicji miejsca. Wyraz ten zawsze łączony jest z np. miejscem modlitwy czy miejscem kultu. O świętych miejscach nie można, według słownika, mówić we właściwym sensie, gdyż dochodzi do desakralizacji świata. Już w starożytnym Izraelu Boga przypisywano do świątyni, gdzie przebywał. W narodzie wybranym było jednak stałe napięcie między wiarą w osobiste spotkanie Pana a miejscem, gdyż lud wędrował do Ziemi Obiecanej¹⁰.

7 Andrzej Draguła, „Czerwiec, czyli pożądanie Boga”, *Wież* 1.06.2018, dostęp 21.03.2019, <http://wiesz.com.pl/2018/06/01/czerwiec-czyli-pozadanie-boga/>.

8 Eugeniusz Król, *Ziemia święta* (Kraków: Powściągliwość i Praca, 1936), 27–28, dostęp 28.03.2019, http://www.rcin.org.pl/igipz/dlibra/docmetadata?id=29840&from=&dirids=34&ver_id=&lp=2&QI=.

9 Józef Turek, „Miejsce”, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 12 (Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2008), kol. 887–891.

10 Peter Trummer, „Święte miejsca”, w: *Praktyczny słownik biblijny*, red. Anton Grabner-Haider (Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 2016), kol. 1297.

1. Góra miejscem kultu

Góra w Piśmie Świętym łączy w sobie trzy elementy: niebo, ziemię i podziemia. Niebo kojarzy nam się z czymś dobrym, z czymś duchowym¹¹. Góry są bardzo często niedostępne i mogą zawierać w sobie pierwiastek boski. Wśród wielu ludów zamieszkujących historyczny obszar Ziemi Świętej powszechnie było przekonanie, że to terytorium, gdzie przebywają bogowie. Na wzgórzach stawiano im świątynie. Z czasem, przez opowiadania mityczne, zaczęto także utożsamiać górę z samym bóstwem¹². Hołd odbierali różni bogowie m.in. Baal, którego ołtarze nakazano zburzyć, gdy nastał kult Boga Jahwe. Zatem nie tylko Bóg Jedyne był przedmiotem oddawania chwały na wzniesieniu. Dopiero z czasem politeizm przeradzał się w monoteizm i konsekwentnie cześć zaczął odbierać Bóg Abrahama. Teksty Starego Testamentu mówią o strefie kultu. Starożytni Izraelici uważali nawet, iż wzgórza zostały stworzone jako pierwsze. Mimo, że oficjalny kult odbywał się w świątyniach, wyżyny cieszyły się wciąż dużym powodzeniem¹³.

Jednym z biblijnych wzgórz jest położona na ziemiach Samarii góra Garizim, zwana też górą błogosławieństw. W pewnym okresie stała się świętą górą dla tamtejszej ludności. Zbudowano na niej również ołtarz, o czym mówią Księgi: Powtórzonego Prawa (Pwt 11,29–27) oraz Jozuego (Joz 8,33); potwierdziły to również badania archeologiczne¹⁴.

Kolejnym ośrodkiem kultu była świątynia na szczycie Góry Oliwnej. Tam została umieszczona Arka Przymierza wraz z tablicami Dziesięciorga Przykazań¹⁵. Była to najświętsza rzecz dla Izraela. Góra ta zyskała sławę i była czczona ze względu na to, co tam umieszczono. W tym samym miejscu Ezechiel zobaczył chwałę Pańską (Ez 10,4)¹⁶.

Religijne odczucia osób są wyrazem przekonania, iż góry są bliżej usytuowane Boga niż np. równiny. Każde spojrzenie ku szczytowi, ku górze, jest wyrazem zwrócenia się do Najwyższego¹⁷. Pierwsza wzmianka o tym, iż Jezus przebywał w górach i wzniesieniach znajduje się już w czwartym rozdziale Ewangelii wg św. Mateusza: „(...) wziął Go diabeł na bardzo wysoką górę, pokazał Mu wszystkie królestwa świata oraz ich przepych” (Mt 4,8)¹⁸. Tradycja wiąże post Jezusa na pustyni z Górą Kuszenia (obecnie znajduje

11 Mariusz Rosik, „Święta Jego góra, wspaniałe wzniesienie. O religijnej symbolice gór”, *Archeologia Żywa* 4, 66 (2017): 54–59.

12 Crista Breuer, „Góra”, w: *Praktyczny słownik biblijny*, red. Anton Grabner-Haider (Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 2016), kol. 394.

13 Breuer, „Góra”, kol. 394.

14 „Garizim”, w: *Encyklopedia Biblii*, red. Ryszard Frączek (Warszawa: Świat Książki, 1997), 261.

15 John Bright, *Historia Izraela* (Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax 1994), 222–223.

16 „Góra Oliwna”, w: *Encyklopedia Biblii*, red. Ryszard Frączek (Warszawa: Świat Książki, 1997), 262.

17 Manfred Lurker, „Góra”, w: *Słownik obrazów i symboli religijnych*, tłum. bp Kazimierz Romaniuk (Poznań: Pallottinum, 1989), 62.

18 Jan Flis, „Góra”, w: *Konkordancja Starego i Nowego Testamentu do Biblii Tysiąclecia* (Warszawa: Vocatio, 1991), 357.

się tam klasztor). Jest to również miejsce, gdzie Chrystus się modlił; dziś nadal jest to miejsce oracji¹⁹.

Jedną ze scen, która rozgrywa się na górze, jest tzw. Kazanie na górze; opisuje je św. Mateusz (Mt 5–7). Wzgórze to nazwano Górą Błogosławieństw. Termin ten jest bezpośrednim nawiązaniem do tekstu Ewangelii. Jest tu także nawiązanie do góry Synaj. W Kazaniu na górze Marcin Luter widzi Jezusa jako Mojżesza. Chrystus nie obala Prawa, ale – jak to określa użyty w języku greckim czasownik *pleroun* – dokonuje rozwinięcia czy też wypełnienia²⁰. Pomiędzy Mojżeszem a Jezusem istnieje duże podobieństwo. Obydwaj wchodzą na górę, by następnie dać ludziom przykazania, ogłosić to, co Bóg nakazał. Mojżesz na Horebie mógł zwracać się do Najwyższego. Był pośrednikiem między Bogiem a ludźmi²¹. Jezus, podobnie jak Mojżesz, ma wielki autorytet wśród ludu. Podczas Kazania na górze uświadamia ludziom, że Prawo dane przez „ręce” patriarchy jest ważne. Mesjasz mówi ludziom o tym, iż Bóg „nie wymaga od człowieka tej czy innej rzeczy, ale rości sobie prawo do całego człowieka. Bóg wymaga bezwarunkowego posłuszeństwa i nieograniczonej miłości”²².

2. Góra jako miejsce objawienia Boga i Jego woli

Góry wiążą się przede wszystkim z objawieniem Boga (Rdz 16,14), dlatego wznoszono na nich świątynie, ołtarze, były one miejscami modlitwy oraz sanktuariami, do których pielgrzymowano²³.

Jahwe przekazuje swoją wolę na kamiennych tablicach danych Mojżeszowi na górze (Wj 24,12–18). To spotkanie z Bogiem odbyło się na wzniesieniu, na które Bóg sam wezwał Mojżesza²⁴. Jezus podczas Kazania na górze przekracza całkowicie pojmowanie Żydów dotyczące Prawa, które znają od czasów Mojżesza. Znosi On pobożność prawną i kładzie nacisk na wolę Bożą. Jezus uświadamia apostołom, iż mają być doskonali w wypełnianiu Prawa i bardziej sprawiedliwi niż faryzeusze, którzy byli przywiązani bardziej do wypełniania przykazań zewnętrznie, materialnie, na pokaz. W ten sposób Chrystus pokazuje, co jest ważniejsze (Mt 5,1–48)²⁵. Na wspomnianej górze Horeb Bóg

19 Gianfranco Ravasi, *Góry Boga: tajemnica gór w słowie i obrazie* (Kielce: Jedność, 2002), 40.

20 Ravasi, *Góry Boga: tajemnica gór w słowie i obrazie*, 40–42.

21 Michał Bednarz, *Historia zbawienia* (Tarnów: Biblos, 2000), 125–126.

22 Abraham Meister, „Jezus”, w: *Praktyczny słownik biblijny*, red. Anton Grabner-Haider (Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 2016), kol. 513.

23 Stanisław Hareźga, „Modlitwa”, w: *Nowy słownik teologii biblijnej*, red. Henryk Witczak (Lublin–Kielce: Towarzystwo Naukowe KUL, Wydawnictwo Jedność, 2017), 581.

24 Władysław Kopaliński, „Góra”, w: Władysław Kopaliński, *Słownik symboli* (Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Rytm”, 1990), 102.

25 Meister, „Jezus”, kol. 512–513.

ukazuje się także Eliaszowi (1 Krl 19,11–18). Najpierw mówi, by wszedł na górę, następnie objawia mu się i daje nakazy²⁶.

Jednym z ważniejszych wierzchołków nowotestamentalnych jest góra Tabor (jej wysokość to 588 m n.p.m.). Roman Rogowski opisuje ją jako świętą, stojącą samotnie, majestatyczną. W Nowym Testamencie można znaleźć opis, jak Jezus bierze na nią Piotra, Jakuba i Jana; na górze Tabor Jezus przemienił się wobec tych trzech uczniów. „Po sześciu dniach Jezus wziął z sobą Piotra, Jakuba i brata jego Jana i zaprowadził ich na górę wysoką, osobno. Tam przemienił się wobec nich: twarz Jego zajaśniała jak słońce, odzienie zaś stało się białe jak światło” (Mt 17,1–2). Zbawca objawia się wobec swoich uczniów; wskazuje na to, kim jest. Odślania wobec nich swoją boskość. Święty Piotr pisał o tym wydarzeniu jako o okazaniu najwyższej chwały Ojcu w niebie (2 P 1,17–18). Rogowski porównuje oddanie chwały Bogu przez stworzenie i odnosi to do Psalmu (Ps 89,13); opowiada, że jest to najpiękniejsza góra kraju, sławiona również przez proroków. Na wzgórze nabiera się mocy. W człowieku dokonuje się przemiana po to, by kroczyć przez życie i umieć zmagać się z różnymi sytuacjami, by żyć „przez Chrystusa, z Chrystusem i w Chrystusie”²⁷.

W słownikach i innych książkach można spotkać określenie „gór Jezusa”. Od samego początku góry są tłem w Jego życiu. Jezus urodził się w Betlejem, które wznosi się 800 m n.p.m. Często przechadzał się ścieżkami na zboczach wzniesień Galilei, czy stromych wzniesieniach Samarii. W Ewangeliach nierzadko można dostrzec, że Mesjasz wchodzi *na górę*. Znaczy to, że jest to góra bliżej określona lub jakaś szczególnie wyjątkowa dla Niego. Teologowie różnie tłumaczyli Jego wchodzenie, często byli przekonani, iż chodzi o umiłowanie tych miejsc. Było to dla Niego miejsce odpoczynku, modlitwy. Jezus czasem wchodził na wzniesienia, by tłum Go usłyszał²⁸. Zdarzało się, że Jezus nie pozostawał sam na górze; towarzyszyły mu tłumy. Wśród zgromadzonych byli ułomni, niewidomi, czy głusi, jednym słowem – chorzy. Mieli oni nadzieję na uzdrowienie. Jezus, widząc ludzi, którzy przynosili do Jego stóp swoich schorowanych znajomych czy krewnych, uzdrawiał ich. Cały lud, widząc Jego cuda, wielbił Boga (Mt 15,29–31). Ewangelista nie podaje przyczyn, dlaczego Jezus udał się nad Jezioro Galilejskie, ani dlaczego wszedł na wyżyny. Przypuszcza się, iż chciał oddać się modlitwie i kontemplacji²⁹.

Gdy Jezus rozmnożył chleby, ludzie mówili, iż jest obiecany prorokiem. Chcieli więc obwołać Go królem. Nie chciał, by to zrobili, i oddalił się na górę (J 6,14–15). Przed wyborem Dwunastu również spędza noc na górze, w samotności i ciszy, na modlitwie, by Jego wybór był słuszny (Łk 6,12–13)³⁰.

26 Kopaliński, „Góra”, 102.

27 Roman Rogowski, *Mistyka gór* (Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, 1985), 205–207.

28 Ravasi, *Góry Boga: tajemnica gór w słowie*, 39.

29 Kazimierz Romaniuk, Augustyn Jankowski, Lech Stachowiak, *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu* (Poznań–Kraków: Pallottinum, 1999), 93.

30 Ravasi, *Góry Boga: tajemnica gór w słowie*, 40–42.

3. Góra jako miejsce przebywania i panowania Boga

Góra jest często ujmowana jako miejsce panowania bóstw. Jest to motyw często spotykany w mitologii, poezji, prozie, również na obrazach czy w filmach. Literatura biblijna ukazuje ją jako ostoję. Na górze Ararat podczas potopu znajdowała się Arka Noego. Mitologia również postrzega wzniesienia jako święte. Dla starożytnych ludów były to siedziby bóstw³¹. Grecy uważali, że na Olimpie mieli swe mieszkanie wszyscy ważniejsi bogowie. Właściwie prawie wszystkie mitologie znają górę Olimp³². Mieszkańcy Grecji wyobrażali sobie bogów jako ludzi siedzących na krzesłach albo wylegujących się na łożach, choć ich mieszkanie nie jest do końca wyraźnie określone, gdyż Olimp jest zasłonięty chmurami, niedostępny dla zwykłych śmiertelników. Gdy któryś z bogów wchodził lub wlatywał na szczyt, wchodził w zupełnie inną strefę³³. Również lud Ajnów wskazywał na to, iż bóstwa mieszkały na wyżynach. Każde z bóstw było jednakowo ważne. Podczas różnych ceremonii czy modłów zapraszano bogów do swoich domów, lecz później odsyłano ich do swoich siedlisk³⁴.

Również w tradycji Izraela góry uważane są za święte. Biblia ukazuje to m.in. w Księdze Powtórzonego Prawa (Pwt 11,29). Góry budziły wielki szacunek. Bóg Hebrajczyków nazywany jest Bogiem gór. Nawiązuje się tu również do kultury Kananejczyków, w której bóg Baal mieszkał w górach³⁵. Przeor karmelitów, Mikołaj Francuz, zakonnik i pustelnik, wspominał o górach, cytując psalm: „Kto wstąpi na górę Pana, kto stanie w Jego świętym miejscu?” (Ps 24). Zakonnik nie pozostawił pytania bez odpowiedzi. Mówi, że wtedy czuje się Jego obecność. Mikołaj Francuz mocno wskazuje na to, że góry należą do Boga, podobnie jak cała przyroda, wszystko, co nas otacza³⁶.

Góra jest szczytem majestatu Boga, Jego królowania i panowania. Gdy została zdobyta Jerozolima (2 Sm 5,7), wzgórze stało się terenem, gdzie zamieszkał Jahwe. Stamtąd ma płynąć pomoc (Ps 121,1) i tam ma być świątynia, pałac Stwórcy³⁷.

Bardzo ważnym wzgórzem jest Golgota, leżąca za Jerozolimą. Tłumaczy się jej nazwę jako „miejsce czaszki”, nazywana jest również Kalwarią. Wspomina o niej trzech Ewangelistów (Mt 27,33–35; Mk 15,22–24, J 19,17). Jest to miejsce ukrzyżowania Jezusa; nieopodal znajduje się również grób Chrystusa. Śmierć na Kalwarii miała szczególne znaczenie w dziejach ludzkości; w każdej Ewangelii jest ona ukazana inaczej³⁸. Święty Jan Ewangelista wskazuje na królewskość Chrystusa: „Wypisał też Piłat tytuł winy

31 Agnieszka Nawrot, „Góra, góry”, w: *Słownik motywów literackich*, red. Agnieszka Nawrot, Gabriela Sękowska-Steczek, Anna Łęcka (Kraków: Greg, 2005), 115.

32 Jacek Woźniakowski, *Góry niewzruszone* (Kraków: Czytelnik, 1995), 65.

33 Zygmunt Kubiak, *Mitologia Greków i Rzymian* (Warszawa: Świat Książki, 2008), 69–73.

34 Alfred Majewicz, *Dzieje i legendy Ajnów* (Warszawa: Iskry, 1983), 66.

35 Gertrud Herrgott, „Wyżyny”, w: *Praktyczny słownik biblijny*, red. Anton Grabner-Haider (Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 2016), kol. 1447.

36 Woźniakowski, *Góry niewzruszone*, 144.

37 Lurker, *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, 62.

38 Edward Szymanek, *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu* (Poznań: Pallottinum, 1990), 187.

i kazał go umieścić na krzyżu. A było napisane: «Jezus Nazarejczyk, Król Żydowski» (J 19,19). Jezus jest Panem, Królem i przebywał na Golgocie. Ojcowie Kościoła dopatrywali się w Jezusie i Jego śmierci podobieństwa do Izaaka, który niósł drzewo na górę, by zostać ofiarowany³⁹. Ponadto św. Jan pisze, że w godzinie Syna Człowieczego Mesjasz zostanie wywyższony i przyciągnie wszystkich do siebie (J 12,32). Po ukrzyżowaniu Jezus zostaje pochowany niedaleko Kalwarii, więc Jego śmierć i zmartwychwstanie są związane z górą. Golgota wieńczy w sobie panowanie Boga, strefę kultu i królewskość⁴⁰.

4. Góra jako miejsce spotkania

Encyklopedia katolicka wyjaśnia „spotkanie” jako „przeżycie egzystencjonalne wykraczające poza indywidualistyczne doświadczenia poznawcze i aksjologiczne, polegające na nawiązaniu bezpośredniej relacji interpersonalnej, służącej poznaniu drugiej osoby, jej poglądów i uznawanych wartości (personalizm); jako wyraz afirmacji godności osobowej drugiego człowieka jest podstawą kategorii filozofii dialogu oraz personalistycznej pedagogiki”⁴¹. Z punktu widzenia filozofii dialogu spotkanie dotyczy *ja* osoby. Jest to najgłębsze miejsce, w którym można człowieka bezpośrednio poznać. W pedagogice dialogu natomiast jest to wyrażenie pojmowane jako efekt dialogu, który jest istotą edukacji. W spotkaniu dokonuje się aktualizacja relacyjnej natury człowieka, co jest początkiem wychowania. Socjologia natomiast mówi o podwójnym charakterze spotkania i jest podstawą wszelkich interakcji społecznych. Jest pojmowane zewnętrznie jako współobecność, ufność oraz wewnętrznie jako czasowość, rutynowość⁴².

Podobny sens spotkanie ukazuje Anton Grabner-Haider, lecz odnosi je do Boga. Wskazuje, że to Jahwe spotyka człowieka w całym swoim stworzeniu. Biblia mówi, że Najwyższy doświadcza ludzi w siłach natury, czyli burzy, wietrze, błyskawicy, grzmotach (Wj 19,18nn), w ognistym słupie podczas drogi (Wj 13,21). Spotkanie może się również dokonać przez drugiego człowieka czy przez posłańców, proroków – nie wypowiadają wtedy swoich słów, lecz przekazują wszystko to, czego dowiedzieli się od Boga i co muszą oznajmić. W sposób ostateczny i w pełni spotkanie z Bogiem dokonuje się w Chrystusie. Wszecmocny jest wtedy sędzią i wybawcą od grzechu i śmierci⁴³.

Jak pisze Luigi Giussani, każdy człowiek posiada religijny zmysł, który jest niczym innym jak pierwotną naturą, poprzez którą szuka ostatecznego sensu życia we wszystkich dziedzinach. Bóg jako przedmiot ludzkiego poszukiwania wymaga świadomości

39 Szymanek, *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, 196.

40 Zbigniew Sobolewski, Andrzej Sochal, Barbara Wysokińska, *Leksykon wiedzy religijnej* (Warszawa: Wydawnictwo „Adam”, 2009), 61.

41 Anna Szczudra-Barszcz, „Spotkanie”, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 17 (Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2013), kol. 714.

42 Szczudra-Barszcz, „Spotkanie”, kol. 714–715.

43 Anton Grabner-Haider, „Spotkanie”, w: *Praktyczny słownik biblijny*, red. Anton Grabner-Haider (Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 2016), kol. 1223–1224.

oraz rozumu. Jest obecnością, która trwa nieustannie na ludzkim horyzoncie⁴⁴. Człowiek całym swoim istnieniem musi być posłuszny obecności, której nie widzi i nie jest w stanie zmierzyć⁴⁵. Papież Franciszek przywołuje pojęcie wiary, która otwiera na przemianę. Przytacza przy tym fragment z Księgi Wyjścia. Ludzie nie mogli oglądać oblicza Boga, jednak Mojżesz pełnił rolę pośrednika, przekazywał wolę Jahwe. Przywódca Izraela rozmawiał z Bogiem na górze, następnie głosił ludziom, co powinni czynić. Jeden człowiek jest odpowiedzialny za całą wspólnotę, jego wiara wpisuje się we wspólnotę, a lud i jego mediator stanowili jedność. Pośrednictwo staje się otwarciem w spotkaniu i kieruje ku najwyższej prawdzie. Wiara staje się darem, by zaufać i dostrzec drogę spotkania pomiędzy Bogiem i człowiekiem⁴⁶.

Opisując swoją podróż do Indii, Rogowski próbuje ukazać, iż dla ludzi Wschodu życie religijne jest ich codziennością i siłą. W tym kontekście wspomina również o klasztorze, który znajduje się na zboczu góry i w którym panuje cisza i skupienie. „Jest to miejsce, gdzie można, jak to opisuje, wyjść z siebie, ze sfery zmysłów, wręcz z własnego «ja», by wznieść się i zjednoczyć z Boskim «Ty»”⁴⁷ – jest to ekstaza. Wyróżnia także enstazę, czyli pewnego rodzaju wchłonięcie ludzkiego „ja” w Boskie „Ty”. Są tu zatarte granice bóstwa i człowieczeństwa. W chrześcijaństwie odbywa się to z zachowaniem norm i granica jest widoczna. W kulcie hinduskim może również pojawić się pokusa subiektywnego kryterium oceny osoby. Chrześcijaństwo jednak dzięki Jezusowi weryfikuje stany wewnętrzne przez miłość drugiej osoby⁴⁸.

Zakończenie

W Biblii znajduje się wiele opisów dotyczących gór. W Starym Testamencie pierwszy z nich pojawia się już w Księdze Rodzaju. Tekst mówi o wzniesieniach, które zostały przykryte wodami podczas potopu (Rdz 7,19–20)⁴⁹. Historia o rozlaniu wód zwraca uwagę na zaburzenie równowagi kosmosu. Góry są wysokie, a jednak zostały zatopione. Wody są tu symbolem otchłani, grzechu. Wody zatopiły wierzchołki. Gianfranco Ravasi zwraca uwagę na to, iż człowiek nie potrafi uszanować świata, dlatego Wszechmocny ukazuje swoją potęgę i zatapia wzgórze⁵⁰. Dopiero w siódmym rozdziale Księgi Rodzaju można zobaczyć, że góry w ogóle istnieją; nie ma natomiast żadnej informacji dotyczącej ich stworzenia. Jedyne co można znaleźć w trzecim dniu, w opisie kapłańskim, to infor-

44 Luigi Giussani, *Chrześcijaństwo jako wyzwanie – u źródeł chrześcijańskiego roszczenia* (Poznań: Pallottinum, 2002), 10–13.

45 Giussani, *Chrześcijaństwo jako wyzwanie – u źródeł chrześcijańskiego roszczenia*, 15.

46 Franciszek, *Encyklika „Lumen fidei”*. *Światło wiary* (Kraków: Wydawnictwo M, 2013), 13–15.

47 Roman Rogowski, *Tarasy świata* (Wrocław: Trzeci Świat, 1999), 277–278.

48 Rogowski, *Tarasy świata*, 277.

49 Flis, „Góra”, 353.

50 Gianfranco Ravasi, *Księga Rodzaju (I–II): Zrozumieć Stary Testament* (Kraków: Wydawnictwo M, 1997), 142–145.

macja, że Bóg uczynił ziemię (Rdz 1,10). Starożytni uważali jednak wzgórze za pierwsze dzieło istnienia⁵¹.

W Palestynie są dwa pasma otaczające Jordan, właśnie przez nie przebiegały wszelkie szlaki komunikacyjne i handlowe. W historii narodu wybranego możemy znaleźć opowiadania o zgromadzeniach (Joz 8,33), obozach wojskowych (1 Sm 17,3) oraz bitwach (1 Sm 23,26), które miały miejsce na górach. Znajdują się również opisy miejsc na górach, gdzie wypasane są owce (Ps 104,18). Pojęcie góry wiąże się z poszczególnymi wierzchołkami, a przede wszystkim z Synajem, gdzie ustanowione zostało przymierze (Wj 24,1), oraz Syjonem. Na tej pierwszej górze lud otrzymał Prawo, natomiast drugą uważa się za miejsce przebywania Boga. Wiele wzgórz ma nie tylko znaczenie pod względem wyznaczenia granic czy ważnych bitew, ale mają konotacje religijne. Nie jest to zaskoczeniem, ponieważ starożytny świat jest otoczony aurą religijności oraz posiada wiele symboli. Góry w Piśmie Świętym stanowią zatem nieodłączny element kultu. Ziemia Izraela jest terenem górzystym. Lud wykorzystywał ten fakt początkowo m.in. do czczenia bożków, następnie Boga Jahwe. Jest to strefa spotkania Boga z człowiekiem. Przez różne praktyki religijne ludzie mogli doświadczyć Boga, komunikować się ze Stwórcą. Jedni stawiali ołtarze, inni świątynie, jeszcze inni, jak np. Mojżesz, na górach rozbijali namioty. Wzgórze pełni funkcję łączącą niebo z ziemią przez kult. Nowy Testament ukazuje góry przez osobę Jezusa Chrystusa. Wiele wydarzeń historycznych jest związanych z górami: choćby modlitwa na górze czy oddalenie się na górę, by rozmawiać z Ojcem. Na górze Bóg objawia także swoją wolę przez nadanie Prawa, następnie wypełnienie go. Uzdrowienia, przemienienie były jednymi z ważniejszych momentów dla człowieka, który spotkał Chrystusa. Wtedy człowiek doświadczał interwencji Boga. Mesjasz nawiązywał do wzniesień również w przypowieściach⁵². Jezus opowiada o pasterzu i jego zagubionej owieczce, przytacza historię o dziewięćdziesięciu dziewięciu, które zostawia na górach, by szukać tej jednej (Mt 10,12). Góra jest także ilustracją wykorzystaną przez Jezusa, gdy mówi o sile wiary. Jeśli będzie się miało wiarę jak ziarnko gorczycy i powie się górze, aby się przesunęła, ona to zrobi (Mt 17,20)⁵³. Wiele wydarzeń biblijnych miało miejsce na górach lub nieopodal nich. Niekiedy zanoszono modlitwy ku Bogu⁵⁴.

Góry są miejscem spotkania człowieka z Bogiem. To wyjątkowa strefa, w której styka się niebo z ziemią, rzeczywistość materialna z niematerialną. Dlatego Roman Rogowski we wstępie do książki pt. *Góry jak ołtarze* dziękuje poecie Machowiakowi, że w jego tomiku każdy może dostrzec coś dla siebie⁵⁵. Podkreśla także, iż w życiu każdego czło-

51 Breuer, „Góra”, kol. 394.

52 Stanisław Machowiak, *Góry jak ołtarze* (Poznań: nakład własny, 2007), 68.

53 Ravasi, *Góry Boga: tajemnica gór w słowie*, 43.

54 Machowiak, *Góry jak ołtarze*, 68.

55 Poezje Stanisława Machowiaka, który zadebiutował w 1982 r., ukazują jego fascynację górami. Sam we wstępie pisze, że nigdy ich nie widział. Wymieniał jednak korespondencję z księdzem Romanem Rogowskim, doskonale znającym góry nie tylko z teorii; przybliżał więc poecie temat wzgórz. Machowiak pisał m.in. o wzgórzach biblijnych, o tym, że są jak ołtarze, wznoszą ofiarę. Nawiązuje tu do starotestamentalnych ołtarzy.

wieka spełniają się słowa: „Bóg który jest / schodzi do człowieka / w milczeniu gór / człowiek nieustannie / wspina się na spotkanie”⁵⁶.

Bibliografia

- Bednarz, Michał. *Historia zbawienia*. Tarnów: Biblos, 2000.
- Breuer, Crista. „Góra”. W: *Praktyczny słownik biblijny*, red. Anton Grabner-Haider (kol. 394). Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 2016.
- Bright, John. *Historia Izraela*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax 1994.
- Draguła, Andrzej. „Czerwiec, czyli pożądanie Boga”. *Więź* 1.06.2018. Dostęp 21.03.2019. <http://wiesz.com.pl/2018/06/01/czerwiec-czyli-pozadanie-boga>.
- Flis, Jan. „Góra”. W: *Konkordancja Starego i Nowego Testamentu do Biblii Tysiąclecia*, 357. Warszawa: Vocatio, 1991.
- Franciszek. *Encyklika „Lumen fidei”*. Światło wiary. Kraków: Wydawnictwo M, 2013.
- „Garizim”. W: *Encyklopedia Biblii*, red. Ryszard Frączek, 261. Warszawa: Świat Książki, 1997.
- „Góra Oliwna”. W: *Encyklopedia Biblii*, red. Ryszard Frączek, 262. Warszawa: Świat Książki, 1997.
- „Góra”. W: *Słownik języka polskiego*. T. 1, A–K, red. Mieczysław Szymczak, 686–687. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1984.
- Giussani, Ligi. *Chrześcijaństwo jako wyzwanie – u źródeł chrześcijańskiego roszczenia*. Poznań: Pallottinum, 2002.
- Godyń, Jan. *Od Adama i Ewy zaczynać, Mały słownik biblizmów języka polskiego*. Kraków–Warszawa: Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, 1995.
- Grabner-Haider, Anton. „Spotkanie”. W: *Praktyczny słownik biblijny*, red. Anton Grabner-Haider (kol. 1223–1224). Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 2016.
- Haręzga, Stanisław. „Modlitwa”. W: *Nowy słownik teologii biblijnej*, red. Henryk Witczak, 581. Lublin–Kielce: Towarzystwo Naukowe KUL, Wydawnictwo Jedność, 2017.
- Herrgott, Gertrud. „Wyżyny”. W: *Praktyczny słownik biblijny*, red. Anton Grabner-Haider, kol. 1447. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 2016.
- Jan od Krzyża. *Droga na Górę Karmel*. Tłum. Bernard Smyrak. Warszawa: De Agostini, 2002.
- Kopaliński, Władysław. „Góra”. W: *Słownik symboli*, red. Władysław Kopaliński, 102. Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Rytm”, 1990.
- Król, Eugeniusz. *Ziemia święta*. Kraków: Powściągliwość i Praca, 1936. Dostęp 28.03.2019. http://www.rcin.org.pl/igipz/dlibra/docmetadata?id=29840&from=&dirids=34&ver_id=&lp=2&QI=
- Kubiak, Zygmunt. *Mitologia Greków i Rzymian*. Warszawa: Świat Książki, 2008.
- Lurker, Manfred. „Góra”. W: *Słownik obrazów i symboli religijnych*. Tłum. bp Kazimierz Romaniuk. Poznań: Pallottinum, 1989.

⁵⁶ Machowiak, *Góry jak ołtarze*, 7.

- Machowiak, Stanisław. *Góry jak ołtarze*. Poznań: nakład własny, 2007.
- Majewicz, Alfred. *Dzieje i legendy Ajonów*. Warszawa: Iskry, 1983.
- Malarz, Roman, Marek Więckowski. *Oblicza geografii 1*. Kraków: Nowa Era, 2012.
- Meister, Abraham. „Jezus”. W: *Praktyczny słownik biblijny*, red. Anton Grabner-Haider, kol. 513. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 2016.
- Nawrot, Agnieszka. „Góra, góry”. W: *Słownik motywów literackich*, red. Agnieszka Nawrot, Gabriela Sękowska–Steczek, Anna Łęcka, 115. Kraków: Greg, 2005.
- Ravasi, Gianfranco. *Góry Boga: tajemnica gór w słowie i obrazie*. Kielce: Jedność, 2002.
- Ravasi, Gianfranco. *Księga Rodzaju (I–II): Zrozumieć Stary Testament*. Kraków: Wydawnictwo M, 1992.
- Rogowski, Roman. *Mistyka gór*. Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, 1985.
- Rogowski, Roman. *Tarasy świata*. Wrocław: Trzeci Świat, 1999.
- Romaniuk, Kazimierz, Augustyn Jankowski, Lech Stachowiak. *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*. Poznań–Kraków: Pallottinum, 1999.
- Rosik, Mariusz. „Święta Jego góra, wspaniałe wzniesienie. O religijnej symbolice gór”. *Archeologia Żywa* 4, 66 (2017): 54–59.
- Sobolewski, Zbigniew, Andrzej Sochał, Barbara Wysokińska. *Leksykon wiedzy religijnej*. Warszawa: Wydawnictwo „Adam”, 2009.
- Szczudra–Barszcz, Anna „Spotkanie”. W: *Encyklopedia katolicka*. T. 17 (kol. 714). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2013.
- Szymanek, Edward. *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*. Poznań: Pallottinum, 1990.
- Trummer, Peter. „Święte miejsca”. W: *Praktyczny słownik biblijny*, red. Anton Grabner-Haidera, kol. 1297. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 2016.
- Turek, Józef. „Miejsce”. W: *Encyklopedia katolicka*. T. 12 (kol. 887–891). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2008.
- Woźniakowski, Jacek. *Góry niewzruszone*. Kraków: Czytelnik, 1995.